

Mỏi miết trên con đường hiện đại (Nhìn lại năm 2024 sôi động của Điêu khắc Việt Nam)

Phân kỳ lịch sử điêu khắc Việt Nam hiện đại khởi đầu cùng các mô hình đào tạo mỹ thuật của người Pháp tại Việt Nam và quan trọng nhất là sự ra đời của Trường Mỹ thuật Đông Dương năm 1925. Tuy nhiên, điêu khắc hiện đại theo cách hiểu về tác giả, tác phẩm theo đuổi chủ nghĩa Hiện đại trong điêu khắc ở Việt Nam chỉ thực sự bắt đầu từ giai đoạn Đổi mới và trở nên rõ ràng nhất khoảng 2 thập kỷ gần đây, đặc biệt, năm 2024 là năm ghi nhận nhiều cuộc triển lãm điêu khắc hiện đại có tiếng vang nghệ thuật rộng rãi, tạo cơ sở thuận lợi cho một khảo sát, đánh giá rõ ràng hơn về điêu khắc Việt Nam hiện nay.

Từ khoá: Điêu khắc Việt Nam hiện đại, chủ nghĩa Hiện đại trong nghệ thuật điêu khắc Việt Nam, triển lãm điêu khắc năm 2024 tại Việt Nam.

Một cách khái quát, xuất phát từ giai đoạn Đổi mới nghệ thuật tạo hình Việt Nam mới thật sự bước chân vào hành trình khám phá chủ nghĩa Hiện đại với tất cả sự hứng khởi và đa dạng cần có sau gần nửa thế kỷ xoay quanh thẩm mỹ Đông Dương (Ấn tượng, Hậu ấn tượng) và Hiện thực Xã hội chủ nghĩa. Bốn thập kỷ đã qua, hội họa nổi trội nhanh chóng nhờ tính phong phú của các phong cách, lực lượng sáng tác đông đảo và sở thích của thị trường nghệ thuật mới nhen nhóm. Tuy chậm và số lượng sáng tác ít hơn nhưng hai thập kỷ gần đây, chính điêu khắc mới có dáng vẻ rõ nét của nghệ thuật Hiện đại và tạo nên diễn đàn thời sự đáng chú ý.

Triển lãm “Điêu khắc Hà Nội – Sài Gòn 2024”

Từ Đổi mới, công chúng gần như làm quen ngay lập tức và nhanh chóng tỏ ra yêu thích các

phong cách hội họa hiện thực/ biểu hiện/ ấn tượng pha trộn các mô típ thẩm mỹ truyền thống hoặc cấp tiến hơn, với trù tượng biểu hiện thì ngược lại, tỏ ra chưa sẵn sàng tiếp cận các khối hình gỗ đá trù tượng, các cấu trúc kim loại không tái hiện, mô phỏng, đặc tả thế giới tự nhiên của điêu khắc hiện đại. Đây là một mâu thuẫn nhưng đồng thời là một vấn đề nghiên cứu có thể đề xuất những kiến giải rõ ràng về sự dịch chuyển từ truyền thống ngàn năm điêu khắc biểu hình (figurative) tôn giáo sang điêu khắc hiện đại; từ tượng Phật/ Lão/ Hindu giáo, sang các cấu trúc hình học, tối giản; từ tính công năng của sản phẩm sang tính độc lập (autonomy) của tác phẩm điêu khắc; và là một dịch chuyển quan trọng nhất: từ xã hội truyền thống quá độ sang xã hội hiện đại.

Triển lãm “Tường biển” của Văn Ngọc

Chính thời điểm quá độ đã tạo cho điêu khắc Việt Nam những năm qua một vị thế tiên phong trong sự đổi mới mọi mặt, từ phong cách tạo hình, kỹ thuật, chất liệu, tới những thách thức trong việc phá bỏ các ranh giới loại hình, loại thể bảo thủ, đặt ra và xác định các tầng nghĩa mới về biểu đạt nghệ thuật. Chính nghệ thuật điêu khắc đã phản ánh giai đoạn quá độ này ở các sắc thái cảm xúc lạ, các cảm nhận sâu xa và phản ứng dè dặt về cấu trúc xã hội mới - nơi vật chất, công nghệ, kỹ thuật và ứng xử xã hội thay đổi nhanh chóng, ngày càng gần với mô hình kỹ trị đã và sẽ điều tiết, chi phối đời sống sinh học và tinh thần của người Việt.

Những bước ban đầu, từ “Võ Thị Sáu” của Diệp Minh Châu, “Anh Trỗi” của Nguyễn Hải, “Sứ Vân; Gióng” của Lê Công Thành, tới tác phẩm của các nhà điêu khắc Đào Châu Hải, Bùi Hải Sơn, Lê Thị Hiền, Phan Phương Đông, Văn Ngọc, Hoàng Tường Minh..., ngày càng xuất hiện nhiều hơn các tác giả có phong cách điêu khắc hiện đại rõ ràng như Lê Lạng Lương, Khổng Đỗ Tuyên, Lương Văn Việt, Trần Trọng Tri, Nguyễn Huy Tính, Nguyễn Ngọc Lâm, Phạm Đình Tiến, Trần An, Hoàng Mai Thiệp, Thái Nhật Minh, Nguyễn Duy Mạnh, Lương Văn Trịnh, Đào

Tân... những người trong năm 2024 đã tạo ra các sự kiện triển lãm có tiếng vang có thể kể tên như sau: “Điều khắc Hà Nội - Sài Gòn 2024” tại VCCA, Hà Nội; “Tuồng biển” của Văn Ngọc tại Vũng Tàu; “Vọng sơn” của Lê Lạng Lương và “Khải sinh” của Hoàng Mai Thiệp tại Bảo tàng Mỹ thuật Việt Nam; “Hoá thân 241” của Nguyễn Ngọc Lâm tại Hanoi Studio, Hà Nội; “Spatium” của Lương Văn Việt tại Manzi Art Space, Hà Nội.

Triển lãm “Hoá thân 241” của Nguyễn Ngọc Lâm

Sự kiện lớn nhất về số lượng tác phẩm và tác giả tham dự thuộc về triển lãm “Điều khắc Hà Nội - Sài Gòn 2024” (8/2024), quy tụ 37 tác giả và 86 tác phẩm. Lần thứ 8 kể từ 2010, 2 năm 1 lần “Điều khắc Sài Gòn - Hà Nội” luôn nổi bật với đa số tác phẩm phong cách hiện đại; Trong đó, nhóm tác giả (trên 10 nghệ sĩ) nòng cốt khởi xướng và tham gia liên tục từ lần đầu cũng là những nghệ sĩ đã định hình rõ phong cách riêng trong các xu hướng hiện đại phổ biến như trừu tượng hình học, trừu tượng cấu trúc, tối giản; rất ít nghệ sĩ sáng tác theo hướng hình tượng và số ít tác phẩm thành công ở mức biểu tượng về những chủ đề lớn của lịch sử hoặc thân phận con người trong đời sống hiện đại.

“Điều khắc Hà Nội - Sài Gòn 2024” còn là trường hợp khảo sát điển hình cho chủ đề chuyển dịch từ điêu khắc truyền thống sang hiện đại qua yếu tố chất liệu và kỹ thuật thể hiện. Thực tế, nghệ thuật điêu khắc kim loại ở Việt Nam từng rất rực rỡ ở thời kỳ Đông Sơn nhưng chúng ta chưa có kiến giải thỏa đáng về sự “đứt mạch” (?) vài nghìn năm khi nhìn vào Bảo vật quốc gia Cửu Đỉnh triều Nguyễn là di sản hiếm hoi trong đa số hiện vật điêu khắc gỗ, đá và gốm của các triều đại phong kiến. Do đó, nhìn từ triển lãm “Điều khắc Hà Nội - Sài Gòn 2024”, khoảng 90% tác phẩm làm từ inox, sắt, đồng, nhôm đã cho thấy tác động của xã hội công nghiệp hiện đại tới thẩm mỹ và năng lực kỹ thuật tạo hình của các nhà điêu khắc hiện nay. Cần lưu ý rằng, trên nửa thế kỷ trước, đa số không gian đô thị ở Mỹ và châu Âu đã có điểm nhấn là các tác phẩm điêu khắc kim loại cỡ lớn của các nghệ sĩ hiện đại nổi tiếng như Henry Moore, Richard Morris, Richard Serra, Alexander Calder, Eduardo Chillida... thì ở Việt Nam cho tới hôm nay, điêu khắc kim loại trong không gian công cộng vẫn vô cùng hiếm hoi.

Triển lãm “Hoá thân 241” của Nguyễn Ngọc Lâm

Có thể nói thêm trong “Điều khắc Hà Nội - Sài Gòn 2024”, ngoại trừ đa số tác phẩm phong cách hiện đại, một số tác giả như Phạm Đình Tiến, Nguyễn Duy Mạnh, Đào Tân đã có những sáng tác mang đặc điểm nghệ thuật Hậu hiện đại - Đương đại ở khía cạnh pha trộn biểu hình mẫu mực cổ điển trong tinh thần ẩn dụ châm biếm (tác phẩm tượng kim loại “Thần Nông thấu hiểu”, cao 3m80 của Phạm Đình Tiến); Can thiệp vào vật tìm thấy (found object/readymade) là các cấu kiện điêu khắc đá trang trí tôn giáo của Đào Tân trong tác phẩm “Hôm qua, hôm nay và ngày mai?”, tác phẩm đặt ra các câu hỏi về sự thay đổi giá trị văn hoá tinh thần qua những biến đổi khách quan và chủ quan. “Ngã vào đêm” bằng sợi đen của Nguyễn Duy Mạnh, tác giả từ 10 năm nay luôn có những sáng tác điêu khắc sắp đặt đề cập đến hệ lụy của sự thay đổi cấu trúc kinh tế đến xã hội. Năm 2024 là năm thành công riêng của Nguyễn Duy Mạnh khi các tác phẩm điêu khắc gốm sắp đặt của anh được trưng bày trong các triển lãm uy tín ở Hà Nội, Paris và Massachusett, Mỹ.

Tinh thần nghệ thuật hiện đại điển hình là triển lãm “Tường biển” (12/2024) của Văn Ngọc tại thành phố Vũng Tàu. “Tường biển” là một không gian kiến trúc dân dụng trên 1000m² được Văn Ngọc cải tạo, đập bỏ các vách ngăn, chỉ còn trần, sàn xi măng, cột chống, dầm xà, tường bao và trên 60 tác phẩm hỗn hợp đa chất liệu (phần lớn là phế thải tìm được/ found object/readymade) sắp đặt tại nhiều vị trí. Không gian đầy các mảnh gạch vữa cộc lốc, vệt sơn vôi đang dở, thùng kim loại hoen gỉ, các hình mảng góc cạnh, xô lệch, các miếng gương, mảnh inox, vải, sơn, gỗ, bù lông, then khoá và hình nhân vụn vụn ngơ ngác. Một hỗn hợp lăm lăm thô nhám, một ấn tượng mơ hồ về chính đồng đồ vật đang hiển hiện trần trụi. “Tường biển” không chỉ như một gợi ý cụ thể về sức mạnh sinh/điệt của biển, nó đã tạo một không gian khái quát cảm giác bạo liệt, ẩn ức thương tổn, trộn lẫn kỳ bí xa xôi và đồng cảm gần gũi. Hàng chục năm thu lượm đủ loại phế thải từ ván thuyền, ván xây dựng, kim loại... Văn Ngọc luôn “phát hiện” ra tác phẩm từ chính đồng đồ vật đó (và Nhà tù Văn Ngọc ở Vũng Tàu chính là một tác phẩm lớn của ông), một lối tư duy nhiều tên tuổi nghệ thuật hiện đại quan trọng như Giacometti, Brancusi, Kurt Schwitters và nhất là Joseph Beuys từng làm: không dùng chất liệu như phương tiện chuyển tải ý tưởng mà ý tưởng sẽ đến từ vật liệu, có sẵn trong vật liệu.

Triển lãm “Vọng sơn” của Lê Lạng Lương

Bốn triển lãm cá nhân cùng trong tháng 12 của Lê Lạng Lương, Hoàng Mai Thiệp, Nguyễn Ngọc Lâm và Lương Văn Việt tại Hà Nội đều có những đặc sắc riêng, đều mang tính điển hình cho phong cách nghệ thuật của từng người sau nhiều năm hoạt động tích cực.

Triển lãm “Khải sinh” của Hoàng Mai Thiệp

Hai triển lãm có sự tương phản lớn về cảm giác trọng trường đối với các hình khối điêu khắc là “Vọng sơn” của Lê Lạng Lương và “Khải sinh” của Hoàng Mai Thiệp diễn ra cùng thời

điểm tại Bảo tàng Mỹ thuật Việt Nam. Thay đổi cảm giác trọng trường là một trong những quan điểm sáng tạo có tính cách mạng của nghệ thuật Hiện đại, bắt đầu từ những hạn chế cố tình và thậm chí loại bỏ hẳn đục/ bệ - yếu tố không thể thiếu trong nghệ thuật điêu khắc cổ điển. Nếu coi Auguste Rodin là cha đẻ của nghệ thuật điêu khắc hiện đại thì loạt tác phẩm “Thị dân Calais” không chỉ khơi nguồn cho các nghiên cứu, thử nghiệm về chuyển động và tính biểu hiện cảm xúc cá nhân trong ngôn ngữ điêu khắc, mà việc nhiều phiên bản “Thị dân Calais” (ở toà nhà Quốc hội Anh; Đại học Stanford) gần như đặt thẳng trên mặt đất cũng có thể coi như tiên phong giải phóng đục/ bệ khỏi tính công năng phụ trợ quen thuộc. 29/30 tác phẩm gốm của Hoàng Mai Thiệp không thể thiếu đục/ bệ bởi chúng là những hình khối tĩnh, trầm và nặng về cảm giác, gần các mô thức, mô típ tôn giáo. Nghệ thuật của Hoàng Mai Thiệp ít quan tâm đến sáng tạo hình khối hiện đại mà hướng đến tính biểu cảm của chất liệu, đặc biệt là ở bề mặt gốm, chất đất, men màu. Ấn tượng lớn về triển lãm là các âm trầm thân mật, các mời gọi giao tiếp gợi cảm và về năng lực đặc biệt của Hoàng Mai Thiệp trong nghệ thuật gốm.

Ngược lại, 30 tác phẩm nhôm đúc, đồng đúc, sơn đắp của Lê Lạng Lương hoàn toàn không cần đục/ bệ mà treo và đặt trên sàn nhà triển lãm. Trên 10 năm trước Lê Lạng Lương đã có nhiều sáng tác sử dụng vật liệu nhẹ (giấy bồi trên khung) và hoán đổi công năng đục bệ thành yếu tố tạo hình. Những kết cấu “có chân” (thường là 3 chân) thanh mảnh phát triển tự nhiên lên phía trên thành các diện khối chuyển động đa hướng đã hoàn toàn thay thế cho kết cấu khối trụ tĩnh của đục/ bệ truyền thống và do đó tạo được cảm giác vượt khỏi áp lực trọng trường.

Triển lãm “Vọng sơn” của Lê Lạng Lương

Có thể coi “Hoá thân 241” của Nguyễn Ngọc Lâm là một tuyên ngôn rõ ràng về mối quan hệ, tác động qua lại giữa tự nhiên và nhân tạo bởi toàn bộ các tác phẩm trong triển lãm đều là sự phối hợp giữa gỗ và kim loại (thép, inox dây), các chất liệu và phương pháp tạo hình

Nguyễn Ngọc Lâm đã làm việc liên tục trong nhiều năm. Sử dụng gỗ theo cấu trúc tự nhiên hay tạo thành mô típ hoa văn, Nguyễn Ngọc Lâm luôn phối hợp với phần kim loại phát triển theo nhịp điệu và mật độ chuyển động của phần gỗ, do đó có thể xem tác phẩm như một pha trộn mới mẻ giữa điêu khắc và design. Các cấu trúc gỗ khoét lõm, tạo gai, vết rạch, hằn... được nối dài trong khuôn khổ hình hộp, hình tròn kim loại gợi liên tưởng tới sự chuyển hoá, biến dạng của các bộ phận sinh học và một thân cây lớn nối nhiều đoạn bằng thép, có nhiều mầm/ chồi/ nụ là các khối thép hộp đã tạo ra một câu hỏi để ngỏ về thẩm mỹ, về khả năng dung hoà/ xung đột giữa tự nhiên và nhân tạo, giữa cái mới/ cái cũ, giữa tự do và ràng buộc.

Triển lãm “Spatium” của Lương Văn Việt

Triển lãm “Spatium” của Lương Văn Việt như một liveshow truyền hình thực tế hiếm khi xảy ra trong hoạt động điêu khắc. Trong vòng 10 ngày cuối năm 2024, Manzi Art Space (diện tích chừng 50m²) là địa điểm Lương Văn Việt tạo ra tác phẩm, phòng triển lãm trở thành

xưởng thực hành, ngày mở cửa đầu tiên không phải ngày công chúng đến xem tác phẩm đã hoàn thiện mà xem quá trình tác phẩm (sẽ) thành hình. “Spatium” (tiếng Latin có nghĩa rộng: không gian; cự ly; thời gian...) là khái niệm/ concept chung trong lần làm việc/ trưng bày này của Lương Văn Việt. Khối hộp kim loại (thép corten) treo lơ lửng trong không gian trắng (White Cube - tiêu chuẩn phổ biến của các phòng trưng bày nghệ thuật Hiện đại) là kết quả của 10 ngày liên tục làm việc, một dạng điêu khắc sắp đặt không gian tùy thuộc (site-specific installation) cần thực hiện trong ứng xử tạo hình với địa điểm cụ thể. Do đó phải tính toán về kích thước, kết cấu, hiệu ứng thị giác đáp ứng tốt nhất mối quan hệ tương hỗ giữa tác phẩm và không gian chứa đựng, khả năng tương tác của người xem. Về tạo hình khối kim loại, Lương Văn Việt đã triển khai một cấu trúc lập phương từ lõi đi ra, các điểm nhấn màu đồng, hiệu ứng gương ở nhân khối hộp, các lá thép uốn cong tự nhiên ở lớp ngoài cùng cho ấn tượng một cấu trúc thực vật đang trong quá trình khai nở. Về tổng quan, “Spatium” thể hiện một năng lực kỹ thuật tạo hình trình độ cao và tư duy sáng tác coi trọng quá trình thực hiện tác phẩm - một quan điểm được nhiều nghệ sĩ đương đại theo đuổi.

Triển lãm “Spatium” của Lương Văn Việt

Bốn thập kỷ đã qua kể từ Đổi mới, hướng tới hiện đại là nỗ lực của toàn xã hội và thành quả nhiều mặt của đời sống vật chất đã chạm tới mục tiêu đó. Tuy nhiên sinh hoạt tinh thần về cơ bản vẫn trong giai đoạn quá độ, chuyển dịch từ truyền thống văn hoá nông nghiệp nhiều dấu ấn lịch sử chiến tranh đói nghèo sang thời kỳ hiện đại, hội nhập toàn cầu. Mỹ thuật Việt Nam cũng nằm trong quy luật và sự đòi hỏi của tiến trình quá độ, nên đại đa số nghệ sĩ vẫn đang mài miết trên con đường hiện đại là một tất yếu logic, hoàn toàn không phải là “sự tụt hậu” so với bối cảnh nghệ thuật đương đại toàn cầu. Ngược lại, nỗ lực đó đã tạo ra những bản sắc tinh thần chân thực riêng, đáng trân trọng như những ví dụ về các triển lãm điêu khắc nổi bật năm 2024 nêu trên./.

Tài liệu tham khảo:

1. Song may Contemporary Art Museum (2024), Hoàng Mai Thiệp - Khái sinh, Nxb Mỹ thuật
2. Song may Contemporary Art Museum (2024), Lê Lạng Lương - Vọng sơn, Nxb Mỹ thuật
3. Vững tập “Trường biển” của Văn Ngọc (2024)
4. Website:

[Spatium](#)

[Exhibitions | Hanoi Studio Gallery](#)

[Trung tâm Nghệ thuật đương đại Vincom | Triển lãm điêu khắc Hà Nội - Sài Gòn 2024](#)

BEING PASSIONATE IN MODERN ART

(LOOKING BACK TO THE VIBRANT YEAR 2024 OF VIETNAMESE SCULPTURE)

Abstract: The historical divergence of modern Vietnamese sculpture began with the French fine arts training models in Vietnam and most importantly was the establishment of the Indochina School of Fine Arts in 1925. However, modern sculpture in the understanding of authors, works pursuing Modernism in sculpture in Vietnam only began really from the Renovation period and became most evident in the last 2 decades. In particular, 2024 was the year that recorded many modern sculpture exhibitions with widespread artistic resonance, creating favorable conditions for a clearer survey and assessment of Vietnamese sculpture today.

Keywords: Modern Vietnamese sculpture, Modernism in Vietnamese sculpture, 2024 sculpture exhibition in Vietnam.